

Agnieszka Niekrewicz

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa
w Gorzowie Wielkopolskim

JĘZYKOWE SPOSOBY ZBIOROWEGO KREOWANIA TYPÓW BOHATERÓW W MEMACH INTERNETOWYCH

Memy internetowe stanowią kompozycje znaków werbalnych i wizualnych, tworzone i modyfikowane za pośrednictwem sieci, udostępniane poprzez pocztę elektroniczną, blogi, portale informacyjne, rozrywkowe, społecznościowe lub fora dyskusyjne. Najczęściej mają formę żartobliwych tekstów, fotografii, rysunków, filmów lub melodii.

Związek między takim rozumieniem memu a memem kulturowym, zdefiniowanym przez Richarda Dawkinsa¹ jako jednostka kulturowego przekazu, nie jest w pełni jasny. W ujęciu socjobiologicznym memem może być idea, pogląd, zachowanie, zasada lub każda inna jednostka informacji o sile oddziaływania pozwalającej na zwycięstwo w procesie kulturowej ewolucji. Obrazki przekazywane za pośrednictwem sieci łączy z memami kulturowymi ogromna siła oddziaływania, swoista „zaraźliwość”, która przyczynia się do tworzenia kolejnych kopii i zmodyfikowanych wariantów oraz nowych memów będących odpowiedzią na poprzednie. Mem internetowy można by więc traktować jako metaforę lub wizualizację memu kulturowego². Jednak takie ujęcie zmuszałoby do wyłączenia ze zbioru memów tych, które nie zyskały popularności, nie wywołały reakcji odbiorcy lub w ogóle nie trafiły do sieci, nawet jeżeli ich forma jest taka sama jak w przypadku memów w niej rozpowszechnionych.

Temat artykułu skłania do przyjrzenia się wyłącznie memom, których tożsamość gatunkowa nie budzi wątpliwości. Celem analizy jest bowiem wskazanie tych cech języka memetycznych bohaterów, które są konsekwentnie oddawane przez większość autorów. Z tego względu przedmiotem badania będzie niemal 14 tys. memów

¹ Socjobiologiczny termin „mem” został wprowadzony w 1976 r. przez R. Dawkinsa, zob. idem, *Samolubny gen*, przeł. M. Skonieczny, Warszawa 1996.

² Zwraca na to uwagę M. Kamińska, *Uwaga, zaraźliwe memy! Perypetie znaku w Internecie*, [w:] eadem, *Nieczne memy. Dwanaście wykładów o kulturze Internetu*, Poznań 2011, s. 61.

należących do 7 szablonów: „Komorofzki”, „Mściwy Bronisuał”, „Typowy Seba”, „Wielkodupny no-life”, „Zjarany Zbyszek”, „Mistrz Yoda” i „Joseph Ducreux”, opublikowanych pierwotnie na portalach „Fabryka Memów” oraz „Memy”.

Memy oparte na szablonach tworzy się na specjalnych stronach działających jak automatyczne generatory, stamtąd dopiero są one przenoszone na blogi, facebookowe profile lub portale informacyjne i rozrywkowe, gdzie mogą być interpretowane, oceniane i komentowane. Szablon ma postać określonego obrazu oraz wytycznych dotyczących treści oraz formy części werbalnej. Właściwie każdy szablon memetyczny można by uznać za odrębny gatunek wypowiedzi określający jej temat, styl i język. Popularne szablony są przetwarzane nawet kilka tysięcy razy przez co najmniej kilkuset autorów, których zazwyczaj łączy dążenie do rozpowszechnienia memu, ale jednocześnie może dzielić bardzo wiele, np. pomysłowość, wyczucie stylistyczne, poczucie humoru, wiedza o kulturze, znajomość norm poprawnościowych. W rezultacie wypowiedzi memetyczne muszą stanowić konglomeraty frazemów przypisanych poszczególnym szablonom, ale i ogólnie memom, oraz środków stanowiących indywidualne realizacje systemu. Ze względu na anonimowość autorów memów oraz brak wartości artystycznej czy choćby oryginalności większości analizowanych tekstów badanie przejawów indywidualnej kreacji miałyby niewielką wartość. Interesujące jest natomiast zbiorowe kreowanie typów bohaterów: ich języka, poglądów, cech charakteru, typowych zachowań itp. – wyraźnie widoczne zwłaszcza w przypadku szablonów osobowych. Ujawnia ono bowiem społeczne stereotypy i nastroje, a także odzwierciedla świadomość językową współczesnych Polaków.

Zbiorowe współtworzenie przebiega w sposób zadziwiająco zgodny – kilka tysięcy wariantów danego memu zazwyczaj jest dziełem kilkuset autorów, którzy jednak niezależnie od wieku, płci i odmiennych przecież doświadczeń tworzą w pełni szablonowe wypowiedzi, zawierające te same środki leksykalno-stylistyczne i składniowe oraz akcentujące identyczne cechy bohatera. Wydaje się, że to memetyczny gatunek determinuje myślenie twórców – skłania do przyjęcia jednego modelu rzeczywistości i wiedzy o świecie, poszukania w świadomości utrwalonych, schematycznych wzorców osobowych, a następnie dostosowania do nich języka.

Z kreowanych w ten sposób memów wyłaniają się stereotypowe obrazy postaci: kobiety, mężczyzny, żony, męża, matki, ojca, księdza, nastolatka, internauty, gracza komputerowego, polityka, szefa, nauczyciela, sprzedawcy, przestępcy, narkomana, turysty, policjanta, robotnika, Polaka i wielu innych. Te językowo-kulturowe wyobrażenia osób, odzwierciedlone w poszczególnych memach, są odtwarzane w sposób świadomy i bez wątplenia intencjonalny przez zbiorowość twórców memów. Mogą być zatem traktowane jako próba demaskacji stereotypowego sposobu postrzegania

i interpretowania świata, ale także po prostu jako drwina z zachowań i postaw wskazanych w memach.

Deprecjonujące odstępstwa od normy ortograficznej

Niepoprawna pisownia jest środkiem o funkcji charakteryzującej w przypadku memów realizujących szablon „Komorofzki” lub „Mściwy Bronisuał”, wykorzystujących postać prezydenta RP Bronisława Komorowskiego, który od czasu ujawnienia przez media niepoprawnego ortograficznie wpisu do książki kondolencyjnej Ambasady Japonii funkcjonuje w sieci jako uosobienie dysortografika. Inne cechy prezydenta lub wydarzenia z jego udziałem stają się drugorzędne i nawet jeśli są poruszane, to prawie wyłącznie w wypowiedziach niepoprawnych ortograficznie. W rezultacie słowa przypisywane polskiemu prezydentowi, niezależnie od treści, są zapisywane w sposób, który odbiera im powagę. W przypadku memów należących do wskazanych szablonów nagromadzenie przekroczeń zasad pisowni w obrębie jednego zdania nie pozostawia wątpliwości co do intencjonalności tego zabiegu.

W memach przedstawiających polskiego prezydenta powtarza się niewłaściwa pisownia wyrazów, które sprawiają najwięcej problemów użytkownikom polszczyzny ze względu na brak we współczesnej wymowie różnicy między *h* i *ch*, *ż* i *rz*, *ó* i *u*. Oprócz nich powszechnie stosuje się zapis tożsamy z wymową, a więc nieoznaczana jest nosowość *ę* występującego w wygłosie, głoski dźwięczne przed pauzami zastępowane są głoskami bezdźwięcznymi, grupy spółgłoskowe są zapisywane jednolicie – jako bezdźwięczne lub dźwięczne, oddawana jest asynchroniczna wymowa samogłosek nosowych przed spółgłoskami zwartymi, np. *Emerytura od 67 l.? Rzał i buł*³ [zam. Żał i ból]; *Jedynka z dyktanda? Znam ten buł* [zam. ból]; *Otwuźcie dah przed meczem* [zam. Otwórzcie dach przed meczem]; *Bo żądzić to tżeba umieć* [zam. Bo rządzić to trzeba umieć]; *Stżeliłem byka* [zam. Strzeliłem byka]; *Morze i robię blendy ale zarabiam wienczej w miesionc nisz ty w cały rok* [zam. Może i robię błędy, ale zarabiam więcej w miesiąc niż ty w cały rok]; *Zgoda bóduje. Ortografia rójnuje* [zam. Zgoda buduje. Ortografia rujnuje]; *Dysortografia to nie choroba. To styl rzycia* [zam. życia]; *Szkoła óczy i wyhowóje* [zam. Szkoła uczy i wychowuje]; *Żeczpospolita łrze* [zam. Rzeczpospolita łże]; *Wolna Ókraina* [zam. Ukraina]; *Żensa f żece żatka żecz* [Rzęsa w rzece rzadka rzecz]; *Rzułta rzaba rzarła rzur* [zam. Żółta żaba żarła żur]; *Morze pojade nad może* [zam. Może pojedę nad morze]; *Rzycze wszystkim wesołyh świont* [zam. Życzę wszystkim wesołych świąt]; *Lubie mjut* [zam. Lubię miód]; *Rzułfi rzapka*

³ We wszystkich cytowanych wypowiedziach memetycznych zachowano oryginalną pisownię. Wytluszczono wyłącznie odstępstwa od normy omawiane w danym miejscu artykułu.

to fajowe zwierzonka [zam. Żółw i żabka to fajowe zwierzątka]; *Dziś na obiad rosół i shabowy* [zam. Dziś na obiad rosół i schabowy]; *Cicha noc, święta noc. Pokuj niesie łódziom fszem* [zam. Cicha noc, święta noc. Pokój niesie ludziom wszem].

W memach deprecjonujących B. Komorowskiego liczne są również niepoprawne ortograficznie zapisy odtwarzające niewłaściwą wymowę, np.:

- nadmierne uproszczenia grup spółgłoskowych, np. *Śniek spat* [zam. Śnieg spadł]; *Pacz Anka!* [zam. Patrz Anka!]; *Teraz zrobimy miszczostwa ortografii* [zam. mistrzostwa]; *To strzał w dziesiontkę* [zam. To strzał w dziesiątkę];
- niewłaściwą realizację nosówek w wygłosie, np. *Rzartujom ze mnie na memach* [zam. Żartują...]; *Chonor sie pisze krfiom i bliznom* [zam. Honor się pisze krwią i blizną]; *Mojom curke nazwem Agata, bo wiem jak to siem pisze* [zam. Moją córkę nazwę Agata, bo wiem, jak to się pisze];
- zbyt silną nazalizację samogłosek przed spółgłoskami zwartymi, np. *Nie śmiejcie się z prezydęta* [zam. z prezydenta];
- niewyraźną wymowę spółgłosek półotwartych między samogłoskami oraz w nagłosie, zwłaszcza l i ł, np. *Miasto na dwie litery? Uć!* [zam. Łódź]; *I co? Zatkao?* [zam. Zatkało?].

Dążenie do przekroczenia zasad poprawnościowych powoduje, że niektórzy twórcy memów zapisują wyrazy niezgodnie z normą ortograficzną, ale nie odzwierciedlają ani poprawnej, ani błędnej wymowy, tworząc zbitki głosek niemożliwe lub trudne do wymówienia. Nie uwzględniają bowiem upodobnień fonetycznych w zakresie dźwięczności (np. *To idziemy ztond bo mi jurz kiszki marsza grają* [zam. To idziemy stąd, bo mi już kiszki marsza grają]; *Jeżcze sie naócze ortografi* [zam. Jeszcze się nauczę ortografii]; *Snam dopże róski* [zam. Znam dobrze ruski]; *Jeżtem zakroszony z jenzyka polzkiego* [zam. Jestem zagrożony z języka polskiego]), utraty dźwięczności w wygłosie (*Tuzg ma mały musk* [zam. Tusk ma mały mózg]; *Wesołyh świąd* [zam. Wesołych święt]) oraz występowania wyraźnego rezonansu nosowego przed spółgłoskami szczelinowymi (np. *menrzu muj* [zam. mężu mój]; *Cała polska ze śmiehu plonsa bo zgoiłem wonsa* [zam. Cała Polska za śmiechu płasa, bo zgoiłem wąsa]; *Polski jenzyk. Cienszki jenzyk* [zam. Polski język. Ciężki język]). Przykłady te pokazują, że odstępstwa od normy są nieprzemyślane, wprowadzane przez osoby, które nie znają mechanizmów leżących u podstaw błędów ortograficznych lub ich nie uwzględniają, ponieważ podstawowym celem jest sformułowanie wypowiedzi skrajnie niepoprawnej, trudnej do odczytania, ośmieszającej osobę, której zostaje przypisana. W tym przypadku deprecjacja dotyczy znanego polityka, który rzeczywiście popełnił błędy ortograficzne w oficjalnym tekście, ale warto podkreślić, że ten sam środek służący negatywnemu wartościowaniu jest wykorzystywany w memach przedstawiających wizerunki innych polityków lub postaci, które twórca memu chce ośmieszyć.

Ambiwalentny portret nastolatka

W memach realizujących szablon „Typowy Seba”, których bohater to nastolatek sprzed epoki komputerów, wyraźna jest stylizacja na język młodzieżowy, charakteryzujący się nie tylko obecnością slangowego słownictwa, ale także niestarannością i skrótowością.

Do wypowiedzi typowego Seby wprowadzane są formy niezgodne z normą językową. Dominują zdania eliptyczne, najczęściej polegające na pominięciu orzeczenia (np. *Zakończenie roku? Zatorze [!] dres bo później w gałę [!] z Seba; Ała! Nie w szczepionkę!; Mati daj pompkę bo flak; No Mati to za 15 minut pod murkiem i na bojo; Dawaj Mati. Ja Lewandowski, ty Ronaldo*), ale także podmiotu (np. *Sory chłopaki. Zeszła mi*) lub zdania głównego (np. *No bo piłka źle poleciała*). Powszechne jest przypisywanie nastolatkowi błędów fleksyjnych, których istotą jest wybór niewłaściwej postaci wyrazu (np. *Strzeliłeś niechcąco. Powtórka [zam. niechcący]*) lub nieodpowiedniego tematu fleksyjnego (np. *Jak doszłeś to stoisz [zam. doszedłeś]*). Błędy powstałe poprzez dobór niewłaściwej końcówki fleksyjnej łączą się w wypowiedziach Seby z odstępstwami od normy syntaktycznej, polegającymi na naruszeniu związków rzędu poprzez zmianę wymagań składniowych czasownika (zazwyczaj dopełniacz zastępuje biernik), np. *Ej Mati. Masz pożyczyć długopisa?* [zam. długopis]; *Jutro zalicze bo mecza mamy!* [zam. mecz]. Zdania rozkazujące są tworzone poprzez połączenie dwóch czasowników w trybie rozkazującym: pomocniczego *weź* i właściwego, nazywającego daną czynność, np. *Mati, weź skombinuj mi numer do Andżeli; Ale fura. Weź zobacz ile ma na liczniku*.

Wskazane wyżej skrócone, zniekształcone zdania w połączeniu ze skróconymi formami wyrazów podkreślają charakterystyczną dla języka potocznego tendencję do ekonomizacji wysiłku, np. *Psze pani. Bo przez bluta wolno wysyła* [zam. proszę pani; przez bluetootha]; *Cho na szkolne bojo* [zam. chodź na szkolne boisko]; *Rzuć 2 zeta* [2 złote]; *Tera ty lecisz* [zam. teraz]. Uwypukla ją niepoprawna wymowa, polegająca na uproszczeniach spółgłoskowych, oddana poprzez zapis niezgodny z zasadami ortografii, np. *Ja szczelam* [zam. strzelam]; *Dawaj na gufke* [zam. na główkę]; *Spier... lamy z wlefu* [zam. WF-u / zapis fonetyczny – wuefu].

Typowy Seba posługuje się interżargonem, w którym występują leksemy charakterystyczne zarówno dla slangu uczniowskiego, jak i gwary przestępczej, np. *spadówka* ‘idźcie sobie’, *sług* ‘papieros’, *zajarać* ‘zapalić’, *pała* ‘głowa’, *stara* ‘matka’, *facetka* ‘kobieta, często o nauczycielce’, *gała* ‘piłka’, *kasa* ‘pieniądze’, *bryknąć się* ‘przejechać się’, *kopsnąć* ‘podać’, *kitrać* ‘chować’ itp. Najważniejsza dla tego bohatera jest jednak piłka nożna, co uwydatnia zarówno część ikonograficzna memu (umieszczenie piłek w tle fotografii nastolatka), jak i werbalna. Analiza treści dowodzi bowiem dominacji wypowiedzi dotyczących gry, charakteryzujących się obecnością słownictwa sportowego,

np. *Kryj słupek* [kryć słupek ‘stać przy słupku bramki w czasie wykonywania rzutu różnego’]; *Gruby nawet cię kiwa* [kiwać ‘dryblować’]; *Gruby na budę!* [buda ‘bramka’]; *Wrzuć na banie ale nie za mocno*; *Dawaj na dynie* [wrzucić na banię, dawać na dynię ‘podać piłkę na główkę’]; *Bo ci strzela z zidana* [strzelić z zidana ‘uderzyć kogoś głową’]; *Na woleja* [na woleja ‘uderzyć piłkę w powietrzu’]; *Na przewrotke* [przewrotka ‘rodzaj widowiskowego zagrania w piłkę nożną’]; *Solówka!* [solówka/solówka ‘indywidualny atak, rzadziej obrona’].

Język stosowany w wypowiedziach szablonu „Typowy Seba” charakteryzuje tytułowego bohatera. Odzwierciedla ograniczone horyzonty, nieznamość norm poprawnościowych, ale także spontaniczność i emocjonalność. Analiza treści jego wypowiedzi jest potwierdzeniem ambiwalentnego wartościowania tej postaci. Nobilitacja Seby wynika przede wszystkim z perspektywy czasowej, która nadaje opowieściom o nim ton sentymentalny. Krótkie zdania umieszczane na tle zdjęcia nastolatka pozwalają stworzyć długą listę podwórkowych zabaw, rzadkich w epoce przeniesienia młodzieżowego życia towarzyskiego do sieci, a tak chętnie przywoływanych przez autorów memów (np. wojny z sąsiednim podwórkiem, rozmowy z kolegami za pośrednictwem domofonu, dzwonienie do drzwi sąsiadów i uciekanie, kolekcjonowanie naklejek, wyścigi rowerowe itp.).

Autokrytyka w obrazie komputerowca

Bohaterem memów utworzonych na podstawie szablonu „Wielkodupny no-life” jest mężczyzna uzależniony od komputera – miłośnik gier, entuzjasta Internetu, twórca memów, którego życie ogranicza się do aktywności wirtualnej (dlatego jest nazywany „no-lifem”).

Internauci sięgający po ten szablon starają się pokazać przesadną koncentrację na świecie komputerów, kształtując w odpowiedni sposób zarówno treść, jak i formę wypowiedzi przypisywanych tej postaci. Powszechne jest więc wykorzystywanie terminów informatycznych oraz słownictwa używanego w grach komputerowych, np. *level* ‘poziom’, *itemki* ‘rzeczy, przedmioty w grze’, *skill* ‘umiejętność w grze’, *respić się* ‘o postaci w grze: odrodzić się’, *zbanować* ‘uniemożliwić komuś dostęp do strony internetowej, zwykle z powodu jakichś przewinień’, *expic* ‘zdobywać punkty doświadczenia w grach’, *noob* ‘osoba, która nie potrafi grać na komputerze’, *cziter* ‘ktoś, kto oszukuje w grze komputerowej’, *renderować* ‘tworzyć realistyczne obrazy komputerowe’.

Samo wykazanie znajomości słownictwa komputerowego nie służy oczywiście negatywnemu wartościowaniu postaci, a przecież większość autorów memów

koncentruje się na deprecjacji osób, zdarzeń i zjawisk. Dlatego najbardziej charakterystyczne dla omawianego szablonu jest tworzenie wypowiedzi, w których słownictwa informatycznego używa się w znaczeniach metaforycznych, odnoszących się do rzeczywistości. W ten sposób twórcy memów ilustrują brak umiejętności odnalezienia się w prawdziwym świecie, np. *Wyszedłem przed dom. Kiepska grafika i straszne lagi* [*grafika* ‘tu: obraz’, *lagi* ‘opóźnienia w działaniu programu; pot. także spowolnienie w innych dziedzinach, przen. nudy’]; *Lekarz powiedział że mam hiv. Nie takie trojany już miałem* [*trojan* ‘szkodliwe oprogramowanie komputerowe’]; *Nie jestem chory. Mam niskie HP* [skrót od *health points* ‘punkty zdrowia’ używany w wielu grach]; *14 lutego. I znowu na ulicach spamują serduszkami* [*spamować* ‘przesyłać niepotrzebne informacje’]; *Wyłącz capslocka jak do mnie mówisz* [*capslock* służy do zapisywania wielkich liter, które zgodnie z netykietą oznaczają krzyk, *wyłącz capslocka* ‘nie krzycz’]; *Dziś zламаłem nogę. Dobrze że wczoraj zrobiłem sejwa* [*save/sejw* ‘zapis stanu gry’]; *Zostałem przyłapany na cheatowaniu podczas kartkówki... ..Dostałem logout’a z klasy i bana na poprawę* [*cheatowanie* ‘oszukiwanie’, *logout* ‘wylogowanie, tu: wyrzucenie’, *ban* ‘zakaz wstępu’]; *Chciałem usiąść w autobusie ale brak slota* [*slot* ‘podłużne gniazdo w środku komputera do podłączania kart rozszerzających jego możliwości; tu: miejsce’].

Dla wypowiedzi komputerowca charakterystyczne są odstępstwa od normy frazeologicznej, popularne także w innych szablona memetycznych. W tym przypadku modyfikacje formy związków frazeologicznych ilustrują odniesienie popularnych życiowych obserwacji do doświadczeń wyłącznie komputerowych, np. *Bo prawdziwych przyjaciół poznaje się w necie* [zam. w biedzie; *net* ‘Internet’]; *Boże ty widzisz i nie banujesz* [zam. nie grzmisz; *banować* ‘uniemożliwiać dostęp do strony internetowej’]; *Co cię nie zabije to doda ci exp’a* [zam. to cię wzmocni; *exp* ‘doświadczenie’]; *Idzie luty, craftuj buty!* [zam. podkuj/obuj; *craftować* ‘tworzyć, produkować rzeczy w grze *Minecraft*’]; *Wszędzie dobrze ale przed kompem najlepiej* [zam. w domu]; *Jaki pan taki RAM* [zam. kram; *RAM* ‘rodzaj pamięci cyfrowej’]; *Kto rano wstaje ten 50 HP dostaje* [zam. temu Pan Bóg daje; *HP* ‘w grach punkty zdrowia’]; *Czuję się jak u admina za piecem* [zam. u Pana Boga; *admin* ‘osoba administrująca zasobami sieci komputerowej’]; *Gdyby kózka nie skakała to by bana nie dostała* [zam. nóżki nie złamała; *dostać bana* ‘dostać zakaz wstępu na daną stronę internetową’].

Treść wypowiedzi „no-life’a” jest także kształtowana tak, by potwierdzić jego wyobcowanie ze świata niewirtualnego. Miłośnik komputerów nie ma dziewczyny ani przyjaciół, nie odnosi sukcesów w szkole, zapomina o obowiązkach domowych, a nawet o potrzebach fizjologicznych. Szczęście utożsamia wyłącznie ze spędzaniem czasu przed ekranem komputera. Nie potrafi już funkcjonować w świecie realnym – pojawiające się problemy rozwiązuje metodami stosowanymi przy obsłudze komputera, np. – *Zepsuło się auto skarbie. – Spróbuj wejść i wyjść; Mucha usiadła mi na*

monitorze. Zgonię ją kursorem myszki. Nie kryje zaskoczenia, gdy rzeczywistość okazuje się jednak inna od świata wirtualnego, np. Na pewno nie zrobiłem błędu na dyktandzie. Przecież by mi na czerwono podkreśliło; – Otwierać! Policja. Jesteś oskarżony o zabójstwo! – To on się nie zrespił?.

W memach omawianego szablonu niewątpliwa jest hiperbolizacja koncentracji na świecie wirtualnym. Dla memetycznej satyry typowe jest wyolbrzymianie zachowań określonego typu do granic absurdu. W tym przypadku satyra ta ma jednak wyjątkowy wymiar ze względu na zawarty w niej element autokrytyki. Bohater szablonu nie jest bowiem wyłącznie zapalonym graczem, ale również twórcą memów, który marzy o upowszechnieniu swoich dzieł. Mimo możliwości utożsamienia autora z bohaterem, w omawianym szablonie dominują memy o charakterze deprecjonującym.

Popularność schematu „Wielkodupny no-life”⁴ doprowadziła do utworzenia nowego szablonu – „Wielkodupny nauczyciel”, którego wymowa jest nieco inna. Pasjonat komputerów w roli nauczyciela okazuje się bowiem wyjątkowo tolerancyjny, a jego język – podobnie jak w pierwowzorze naszpikowany specjalistycznym słownictwem – pozwala nawiązać kontakt z uczniem o podobnych zainteresowaniach.

Memetyczne zabawy słowem

Większość memów ma charakter ludyczny – ich funkcją jest dostarczanie rozrywki, wywoływanie rozbawienia lub przynajmniej zaciekawienia. Często wykorzystywanym mechanizmem komizmu jest rekontekstualizacja i modyfikacja różnorodnych wzorców stylistycznych, łączenie motywów pochodzących z kręgu kultury wysokiej i masowej, swobodne operowanie aluzjami i cytatami, odwoływanie się do tradycji i jednocześnie łamanie utrwalonych zasad. Ten swobodny wybór spośród różnorodnych elementów – zarówno językowych, jak i kulturowych – charakteryzuje komunikację ponowoczesną. Zygmunt Bauman pisze o tym zjawisku tak:

Wszystkie reguły językowe stają się ruchome, co powoduje pojawienie się skomplikowanej gry symboli, metafor, aluzji, cytatów, swobodne naśladowanie tekstów, łączenie ze sobą ich różnych elementów, obciążanie wypowiedzi wieloma kontekstami⁵.

Poziom werbalnych zabaw w memach nie jest jednolity – oprócz wyszukanych gier, których odkodowanie wymaga wiedzy o literaturze, filozofii czy historii oraz rozbudowanej świadomości językowej, pojawiają się zabiegi sprowadzone do schema-

⁴ Na portalu „Fabryka Memów” opublikowano 4811 obrazów (dane z 15 marca 2015 r.).

⁵ Z. Bauman, K. Tester, *O pożytkach z wątpliwości. Rozmowy z Zygmuntem Baumanem*, Warszawa 2003.

tycznej modyfikacji wypowiedzi o utrwalonej formie lub jedynie do złamania zasad poprawnej pisowni.

Charakter powtarzalnych, w pełni schematycznych zabiegów mają wykorzystywane w szablonach „Zjarany Zbyszek” i „Mistrz Yoda” odstępstwa od normy frazeologicznej. Intencje stosowanych modyfikacji są różne mimo tożsamości ich mechanizmu. Zjarany Zbyszek to młody człowiek, który pod wpływem narkotyków formułuje nielogiczne wypowiedzi. Memy z jego postacią pokazują siłę oddziaływania środków odurzających, ale sprzeczne z normą, niespójne wypowiedzi mogą także służyć aktualizacji nowych znaczeń. W przypadku Mistrza Yody, bohatera *Gwiezdnych wojen* George’a Lucasa⁶, innowacje frazeologiczne są środkiem tworzącym idiolekt postaci wykreowany przez twórców filmu. Internauci jednak nie kopiują biernie stylu wypowiedzi przedstawionego w filmie, polegającego przede wszystkim na odstępstwie od normy w zakresie szyku wyrazowego, ale wprowadzają do wypowiedzi bohatera inne środki, które tę pierwotną cechę potwierdzają (np. zmianę kolejności wyrazów we frazeologizmie). W wielu memach powraca zdanie ironicznie objaśniające intencję tych zabiegów: *Kolejność wyrazów zmienić wystarczy. A mądrości zdanie nabierze.*

Największą frekwencję wśród innowacji w zakresie frazeologii mają kontaminacje polegające na połączeniu dwóch wyrażen, zwrotów lub fraz bądź ich elementów. Oprócz związków frazeologicznych kontaminacjom poddawane są także przysłowia. Większość połączeń różnych związków frazeologicznych i przysłów pojawiających się w wypowiedziach memetycznego narkomana wydaje się dość przypadkowa. Mają one przede wszystkim ilustrować stan bohatera, np. *Cała przyjemność po moim trupie* [cała przyjemność po mojej stronie + po moim trupie]; *Co mnie nie zabije tam trzeci korzysta* [co cię nie zabije, to cię wzmocni + gdzie dwóch się bije, tam trzeci korzysta]; *Czym chata bogata, tak Bóg Kubie* [czym chata bogata, tym rada + jak Kuba Bogu, tak Bóg Kubie]; *Ubaw po boki. Pachy zrywam* [mieć ubaw po pachy + zrywać boki ze śmiechu]; *Gdyby babcia miała wąsy to by nóżki nie złamała* [gdyby babcia miała wąsy, to by była dziadkiem + gdyby kózka nie skakała, to by nóżki nie złamała]; *Kto rano wstaje ten wiosny nie czyni* [kto rano wstaje, temu Pan Bóg daje + jedna jaskółka wiosny nie czyni]; *Wszędzie dobrze gdzie pieprz rośnie* [wszędzie dobrze, gdzie nas nie ma + uciec, gdzie pieprz rośnie]; *Uderz w stół dopóki mu się ucho nie urwie* [uderz w stół, nożyce się odezwią + póty dzban wodę nosi, póki się ucho nie urwie]; *Wybierasz się jak śliwka w kompot* [wybierać się jak sójka za morze + wpaść jak śliwka w kompot]; *Gdzie dwóch się bije tam do trzech razy sztuka* [gdzie dwóch się bije, tam trzeci

⁶ *Gwiezdne wojny: Nowa nadzieja* (1977); *Gwiezdne wojny: Imperium kontratakuje* (1980); *Gwiezdne wojny: Powrót Jedi* (1983); *Gwiezdne wojny: Mroczne widmo* (1999); *Gwiezdne wojny: Atak klonów* (2002); *Gwiezdne wojny: Zemsta Sithów* (2005).

korzysta + do trzech razy sztuka]. Można jednak wskazać także związki wyrazowe, które wyrażają nowe znaczenia, odmienne od zawartych w wyjściowych idiomach, np. *Gdzie dwóch się bije, tam wióry lecą* [gdzie dwóch się bije, tam trzeci korzysta + gdzie drwa rąbią, tam wióry lecą].

Frazeologiczne innowacje strukturalne mogą polegać na następujących operacjach:

- wymianie elementów związku, np. *Wpadłaś mi w nos* [zam. Wpadłaś mi w oko] (Zjarany Zbyszek⁷); *Pada jak makiem zasiał* [zam. Cisza/cicho jak makiem zasiał lub Pada jak z cebra] (ZZ); *Proste jak słońce* [zam. Jasne jak słońce] (ZZ); *Jasne jak drut* [zam. Proste jak drut] (ZZ); *Mam tego po dziurki w oczach* [zam. Mam tego po dziurki w nosie] (ZZ); *Miłość od pierwszego wierzenia* [zam. Miłość od pierwszego wejrzenia] (ZZ); *To jest tak twarde jak budowa cepa* [zam. To jest proste jak budowa cepa] (ZZ);
- dodaniu określenia niezgodnego z normą, np. *Unikam go jak ognia w wodzie* [zam. Unikam go jak ognia] (ZZ);
- zmianie ustalonego szyku, np. *Bez kołaczy nie ma pracy* [zam. Bez pracy nie ma kołaczy] (ZZ); *Murem głowy nie przebijesz* [zam. Głową muru nie przebijesz] (ZZ); *Jak sobie wyśpisz tak pościelisz się* [zam. Jak sobie pościelisz, tak się wyśpisz] (Yoda); *Lepszy nic niż rydz* [zam. Lepszy rydz niż nic] (Yoda); *Serce mi z kamienia spadło* [zam. Kamień spadł mi z serca] (Yoda); *Głodnemu myśl na chlebie* [zam. Głodnemu chleb na myśli] (Yoda); *Jak ścianą o groch* [zam. Jak grochem o ścianę] (Yoda); *Raz śmierć kozie* [zam. Raz kozie śmierć] (Yoda).

Przykłady ilustrujące zmianę szyku pokazują, że jej istotą może być przestawienie kolejności wyrazów (np. *Raz śmierć kozie*; *Ogonem kota nie odwracaj*) lub – znacznie częściej – utworzenie z nich nowego zdania o znaczeniu odmiennym od pierwotnego (np. *Lepszy gołąb na dachu niż wróbel w garści*; *Jaka płaca taka praca*). Rozbijanie związków wyrazowych i tworzenie nowych często pociąga za sobą konieczność modyfikacji form fleksyjnych (np. *Serce mi z kamienia spadło*).

Możliwe jest również łączenie zabiegów różnego typu, zmiana ustalonego szyku i jednoczesna wymiana wybranych składników związku: *Głupota matką nadziei* [zam. Nadzieja matką głupich] (ZZ); *Przez prawdziwych przyjaciół poznaje się biedę* (Yoda).

Słowne zabawy o ściśle określonym schemacie wykorzystywane są także w mekach opartych na obrazie *Portret artysty w stroju przedrzeźniacza* (*Autoportrait en moqueur*; ok. 1793) pędzla Josepha Ducreux. Obraz francuskiego portrecisty słynącego z oddawania emocjonalnej mimiki malowanych postaci stał się szablonem

⁷ Szablon „Zjarany Zbyszek” – dalej jako ZZ.

memetycznym, na całym świecie przetwarzanym w podobny sposób. W anglojęzycznych wersjach memu Joseph Ducreux otrzymał rolę nadwornego rapera, którego wypowiedzi są parafrazami tekstów współczesnych piosenek. W polskim Internecie szablon „Joseph Ducreux” jest realizowany na dwa sposoby.

Po pierwsze, memetyczne warianty oparte na wzorze anglojęzycznym zawierają parafrazy piosenek stylizowane na dawną polszczyznę, np. *Zaniechajcie Titanica! Porzućcie wydobywanie owego. Weń ciągiem muzyka się rozlega*⁸; *Szloch zaniechaj, Ewo, gdyż li nie miejsce to na twe łzy niewieście*⁹. Stylizacja jest bardzo niekonsekwentna – pojawiają się w niej dialektyzmy, regionalizmy oraz archaizmy (głównie leksykalne) z różnych okresów rozwoju polszczyzny, połączone z zabiegiem inwersji. W niektórych przypadkach związek z polszczyzną historyczną w ogóle nie istnieje, choć zapewne nie taka była intencja twórcy. W rezultacie powstają swobodne przeróbki tekstów współczesnych piosenek, np. *Setne niczym fregata pod wydętymi żaglami. Niczym rumaki w galopie, jak firmament ponad nami*¹⁰; *Jam ubóstwiam ją. Ona tu się podziewa i wykonuje ruchy taneczne dla mej osoby*¹¹.

Przyczyną nieudanych stylizacji historycznych jest zarówno niezajomość dawnej polszczyzny, jak i brak dążenia do oddania cech języka konkretnego okresu historycznego. Celem internautów jest przede wszystkim swobodna zabawa, dostarczanie rozrywki, wywoływanie rozbawienia lub przynajmniej zaciekawienia.

W drugim wariantcie tego szablonu określona jest nie tylko forma językowa, ale także treść. Joseph Ducreux występuje w roli kpiarza, który z ironią komentuje zjawiska, zdarzenia i postawy charakterystyczne dla współczesności. Internauci ściśle określili sposób na uzyskanie nacechowania ironicznego. W rezultacie wypowiedzi bohatera są zawsze skierowane do odbiorcy poddanego krytyce i składają się z dwóch zdań rozkazujących, których intencją jest obnażenie absurdałności ludzkich zachowań, np. *Poprawiaj wszystkich „jest napisane”. Mów „wzięść”; Zapraszaj wszystkich ludzi na Facebooku. Nie znaj większości osób; Prowadź nudną lekcję. Wstawiaj uwagi za ziewanie na lekcji i wpatrywanie w okno; Zrób magistra z politologii. Po studiach obsługuj ksero w koreańskim barze; Wyzywaj innych od gimbusów. Chodź dopiero do 5 klasy podstawówki.*

⁸ Oryg. „Zostawcie Titanica! / Nie wyciągajcie go! / Tam ciągle gra muzyka” (G. Ciechowski, *Zostawcie Titanica*, 1988).

⁹ Oryg. „Nie płacz Ewka, bo tu miejsca brak na twe babskie łzy” (B. Olewicz, *Nie płacz Ewka*, 1981).

¹⁰ Oryg. „Piękne jako okręt pod pełnymi żaglami / jak konie w galopie, jak niebo nad nami...” (R. Gawliński, *Baśka*, 2002).

¹¹ Oryg. „Ja uwielbiam ją. Ona tu jest / i tańczy dla mnie” (R. Liszewski, *Ona tańczy dla mnie*, 2012).

Joseph Ducreux jest zatem dla internautów wcieleniem prześmiewcy, który krytycznie spogląda na świat XXI w. Perspektywa czasowa, uwypuklona przez część ikonograficzną, tworzy anachronizm, który z jednej strony może wywoływać rozbawienie, a z drugiej – ma sugerować obiektywizm wygłaszanych sądów.

W przypadku szablonów, których istotą są zabawy werbalne, nie zawsze możliwe jest określenie intencji autora memu. Nierzadko to „gra dla gry” wysuwa się na pierwszy plan, natomiast jej funkcje semantyczne nie są obligatoryjne. Należy jednak podkreślić, że ludyczność zabiegów tego typu nie wyklucza refleksji na temat problemów dzisiejszego świata: bezrobocia, biedy, głodu, nierówności społecznych, uzależnień, prywaty i ignorancji polityków itp. W odrzuceniu reguł poprawnościowych można widzieć zarówno schematyczne naśladowanie anglojęzycznych wzorców (np. oczywiście w przypadku szablonów „Joseph Ducreux”, „Mistrz Yoda”, memów zwierzęcych zwanych lolkotami), jak i wyraz buntu, prowokację, której celem jest przyciągnięcie odbiorców, a może również ironiczną ocenę niestarannego i niepoprawnego języka nowych mediów.

Niezależnie od możliwości rozpoznania intencji werbalnej gry, niezmiennie wyraźna jest jedna cecha postaci, której podporządkowywane są treść i forma wypowiedzi.

Podsumowanie

Popularność części memów doprowadziła do powstania szablonów określających sposób kształtowania treści i formy memetycznej kompozycji werbalno-wizualnej. Indywidualna kreacja w przypadku wyboru danego szablonu jest więc wyraźnie ograniczona. Prowadzi to do tworzenia wielu bardzo podobnych memów, ale jednocześnie pozwala na konsekwentne kreowanie typów memetycznych bohaterów. Interesujące jest zwłaszcza łączenie przez internautów przymiotów i postaw danej postaci z typowymi cechami języka, którym się ona posługuje. Ilustrowanie cech idiolektu bohatera memu jest konsekwentne (choć może zawierać błędy wynikające z niedostatków wiedzy o języku), mimo że warianty danego szablonu memetycznego tworzy wiele osób o różnych doświadczeniach, odmiennych zainteresowaniach, innym miejscu pochodzenia itp. W tym przypadku proces wspólnego tworzenia nie zwiększa różnorodności, polega bowiem na realizacji schematu zaproponowanego przez twórców pierwszych memów z danego wzorca, przy czym propozycja ta może być zarówno zwerbalizowana we wstępnej charakterystyce szablonu, jak i może mieć charakter niepisanej umowy. W tym drugim przypadku „zaraźliwość” jako podstawowa cecha gatunku memetycznego manifestuje się najwyraźniej. Internauci bowiem

z własnej inicjatywy naśladują język i treść memów, które wywarły na nich wpływ. Każda poważniejsza modyfikacja (np. zmiana cech bohatera lub podkreślającego je języka) byłaby tożsama ze stworzeniem nowego wariantu memetycznego.

Większość postaci ma jedną wyraźną cechę bądź zwyczaj, które są ilustrowane we wszystkich memach szablonu. Ich wybór jest zdeterminowany przez schematyczne, oparte na stereotypach widzenie świata. Wypowiedzi przypisywane memetycznym bohaterom odzwierciedlają potoczne doświadczenie, a jednocześnie podtrzymują kulturowo-obyczajowe stereotypy, ze względu na charakter memów przede wszystkim te o konotacjach negatywnych. Nie można jednak wykluczyć, że celem internautów jest właśnie ośmieszenie stereotypowego postrzegania rzeczywistości. Tak jak odstępstwa od norm poprawnościowych służą ośmieszeniu błędów językowych, tak i karykaturalnie wyolbrzymione ilustrowanie stereotypów może być formą walki z narzuconym wartościowaniem świata.

Bibliografia

- Bauman Z., Tester K., *O pożytkach z wątpliwości. Rozmowy z Zygmuntem Baumanem*, Warszawa 2003.
- Dawkins R., *Samolubny gen*, przeł. M. Skonieczny, Warszawa 1996.
- Kamińska M., *Uwaga, zaraźliwe memy! Perypetie znaku w Internecie*, [w:] M. Kamińska, *Nieczne memy. Dwanaście wykładów o kulturze Internetu*, Poznań 2011, s. 57-73.
- Łuc I., Bortliczek M., *Język uwikłany w ponowoczesność*, Katowice 2011.
- Miejski słownik slangu i mowy potocznej* [on-line], <http://www.miejski.pl> [dostęp: 1.03.2015].
- Słownik języka polskiego PWN* [on-line], <http://sjp.pwn.pl/> [dostęp: 1.03.2015].
- Uniwersalny słownik języka polskiego*, t. 1-4, red. S. Dubisz, Warszawa 2008.
- Vasidas.pl. Slang, neologizmy, mowa potoczna* [on-line], vasidas.pl [dostęp: 1.03.2015].
- Wielki słownik frazeologiczny PWN z przysłowiami*, oprac. K. Kłosińska, E. Sobol, A. Staniewicz, Warszawa 2005.

Językowe sposoby zbiorowego kreowania typów bohaterów w memach internetowych

Streszczenie. Celem artykułu jest przedstawienie typów bohaterów kreowanych przez internautów oraz wskazanie zabiegów językowych służących charakterystyce postaci, a w rezultacie odtworzenie stereotypowych konotacji, wyobrażeń i przekonań związanych z poszczególnymi rolami. Przedmiotem analizy jest materiał językowy wyekscerpowany z 14 tys. memów internetowych opublikowanych na 2 portalach: „Memy” oraz „Fabryka Memów”. Autorka omawia przykłady łączenia przez internautów przymiotów i postaw danej postaci z typowymi cechami jej języka. Pokazuje rolę szablonów w konstruowaniu memów i ich wpływ na myślenie twórców, uwidaczniający się w przyjęciu ściśle określonego modelu rzeczywistości i odwołaniu do jednoznacznych wzorców osobowych.

Słowa kluczowe: stereotyp, mem internetowy, gry werbalne, wspólnota internautów, stylizacja w języku potocznym

Language means of the personal models' collective creating in Internet memes

Summary. The aim of this article is to present the types of characters created by Internet users and an indication of language means used for characterisation of a person, resulting in restoration of stereotypical associations, perceptions and beliefs associated to life roles. The object of the analysis is language material derived from 14 000 internet memes published on two portals: Memy and Fabryka Memów. The author discusses examples, presented by the Internet users, of combining features and attitudes of a person with typical features of her language. She presents the role of a template in the construction of memes, and in particular the effect of templates on maker's thinking, revealing itself in the adoption of a specific model of reality and the reference to unambiguous personal models.

Keywords: stereotype, Internet meme, language games, community of Internet users, styling in colloquial language